

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

3-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.Sharafiddinov

Farg'ona shahrini rivojlanish tarixidan (XIX asr oxiri – XX asr boshlari) 464

ADABIYOTSHUNOSLIK

N.M.Uluqov, N.Siddiqova

She'riy nutqda toponimlarning qo'llanishi va vazifalari..... 470

M.M.Rakhmatova

Amerika adabiyotida implikaturaning stilistik vositalar orqali ifodalanishi tahlili 475

Sh.B.Xo'jayeva

Alisher navoiyning "Nazm ul-javohir" asarida qofiya sathi va asar poetikasi o'rtasidagi bog'liqlik 479

R.R.Mamatov

Gerta Myuller asarlarining badiiy xususiyatlari 483

D.M.Uralova

Ulug'bek Hamdam hikoyalarida tasviriy ifoda va vositalarning o'rni..... 486

N.A.Saidova

K.Iyuisning "Narniya yilnomalari"da bolalar fentezi an'analari..... 489

K.U.Kubayev

Tarixiy haqiqat va badiiy talqin 493

U.Q.Muminova

"Mahbub ul-qulub" dagi turkiy so'zlarning hozirgi o'zbek adabiy tiliga munosabati..... 497

M.Q.Narziqulov

Hozirgi davr tojikzabon ijodkorlarning g'azal janrinirivojlanishidagi roli 502

M.Abdullayeva

Shoir Hayratiy "Sayohatnoma"sining lingvokulturologik tahlili va tadqiqi..... 512

N.Y.Xolmatova

Badiiy publisistikaning muhim xususiyatlari..... 515

Y.I.Nishanov

Masal (hikoya) janrining asli xususiyatlari 520

Sh.K.Xashimova

Temur Po'latov ijodi haqidagi ba'zi mulohazalar..... 523

Q.Sh.Kaxarov, S.Mustafoyeva

O'zbek va nemis tillarida sen/siz murojaat shakllari..... 527

B.I.Dexqonov

Binokorlik terminlarinig o'quv jarayonidagi kommunikativ omillari..... 531

N.A.Rasulova

Lingvistikada funksional tahlilni tavsiflash 535

M.A.Xusenov, Sh.A.Zoitova

Chet tili o'rganish jarayonida ko'p uchraydigag xatoliklar (koreys tili misolida) 540

G.Xonkeldiyeva

Rus tilida padej kategoriyasi tavsifi va undagi muammolar..... 543

X.Abdurahmonov

O'zbek tilshunosligi tarixida mavhum otlarning o'rganilishi va ularning ahamiyati..... 546

N.Y.Ortiqova

O'zbek tilida zidlanuvchi vositalar poetikasi..... 550

M.M.Abdulxayeva

Tilshunoslikda sinonimiyaning o'rganilishi va uning turlariga oid olimlarning qarashlari..... 556

N.T.Mutodov

O'zbek tiliga fors tilidan o'zlashgan so'zlar va grammatik kotegoriyalar 560

Q.Sh.Kaxarov, M.Y.Abdurazzakova

Shaxslararo muloqotda noverbal muloqotning ahamiyati 567

M.V.Nasridinov

Buyruq nutqiy aktining lingvopragmatik xususiyatlari..... 570

G.Yusupova

Nemis va o'zbek tillari turg'un birikmalarida genderning ifodalanishi 574

**HOZIRGI DAVR TOJIKZABON IJODKORLARINING G‘AZAL JANRINI
RIVOJLANISHIDAGI ROLI**

РАВИШҶОИ ТОЗАИ ҒАЗАЛСАРОИИ ШОИРОНИ ИМРӢЗИ ТОҶИКЗАБОН

**ЧИСТЫЕ ПОДХОДЫ К ГАЗЕЛЬНЫМ ПОЭТАМ СОВРЕМЕННЫХ
ТАДЖИКОЯЗЫЧНЫХ ПОЭТОВ**

PURE APPROACHES TO GHAZAL POETS OF TODAY TAJIK SPEAKING POETS

Narziqulov Mehmon Qurbonaliyevich¹

¹Нарзиқулов Меҳмон Қурбоналиевич

– докторант Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Шароф Рашидов

Аннотатсия

Адабиёти имрӯзи форсӣ-тоҷикии Ўзбекистон, ба фикри мо, аз лиҳози муҳтаво ба панҷ қисмат тақсимбандӣ шудани шеъри давраи истиқлол (худшиносӣ, иҷтимоӣ, ирфонӣ, ишқӣ, тасвиргарой) мебошад. Албатта, рӯи ин масъала баҳсе зиёде мешавад кард, чун ҳар назар боз назар металабад, ҳар кас аз дид ва писанди худ сухан мегӯяд. Чун адабиёти давраи истиқлол сол ба сол дар таҳаввул ва рушду такомил аст, бинобар ин адабиёти форсии Ўзбекистон нақд ва баррасии комилу доманадорро меҳақад. Давраи истиқлоли Ўзбекистон дар шаклирии адабиёти форсӣ-тоҷикӣ нақши аразандае дорад. Дар ин давра адабиёти форсии тоҷикӣ аз назари шакли мазмун ва мавзӯ бисёр ғаниву рангин буда бадеиятҳои васеи тасвиру ифодаро фаро мегирад. Шоироне чун Паймон, Абдулло Субҳон, Ҷаъфар Муҳаммад, Нормурод Каримзода, Фозил Шукурзод, Зебо Тоҳириён, Шохид, Озармеҳр, Хоҷа, Парисо, Саидаи Синави, Асадуллоҳ, Шаҳзода, Дилшоди Фарҳодзод, Олим Панҷизода, Садриддин Хушёрӣ, Солех Муҳаммад, Одил Комил, Файз Маҳмуд, Хусрави Саъдуллоҳ ва дигарҳо бо ашъори шоёни худ ба арсаи адабиёти давраи истиқлол қадам ниҳоданд. Шоирони номбурда бо шеъри баланду дарки масъулият по ба арсаи адабиёт ниҳоданд. Шоирони ин давраро метавон аз рӯи муҳтаво ва шакли ашъорашон ба се гурӯҳ ҷудо намуд: шоироне, ки майл ба шеъри суннатӣ доранд; шоироне, ки майл ба шеъри модерн доранд ва шоироне, ки ҳам шеъри модерн ва ҳам шеъри суннатӣ мегӯянд.

Annotatsiya

O'zbekistonning bugungi fors-tojik adabiyoti, bizningcha, mustaqillik davri she'riyatining besh qismga (o'zlikni anglash, ijtimoiy, tasavvufiy, ishqiy, tasviriy) bo'lingan. Albatta, bu borada juda ko'p bahs-munozaralar bo'ladi, chunki har kim o'z nuqtai nazari va afzal ko'rgan nuqtai nazaridan gapiradi. Mustaqillik davri adabiyoti yildan-yilga taraqqiy etib borayotgani bois O'zbekistonning fors tilidagi adabiyoti ham ko'zdan kechirilib, atroficha ko'rib chiqilishi zarur. Fors-tojik adabiyotining shakllanishida O'zbekistonning mustaqillik davri katta ahamiyatga ega. Bu davrda tojik fors adabiyoti shakl, mazmun va mavzu jihatdan juda boy va rang-barang bo'lib, tasviriy va ifodali san'atni keng qamrab oladi. Paymon, Abdullo Subhon, Ja'far Muhammad, Normurod Karimzoda, Fozil Shukurzod, Zebo Tohiriyon, Shohid, Ozarmehr, Hoja, Pariso, Saidai Sinavi, Asadullo, Shahzoda, Dilshodi Farhodzod, Olim Panjizoda, Sadriddin Hushyoriy, Solih Muhammad, Odil Komil, Fayz Mahmud, Xusravi Sa'dulloh... kabi shoirlar o'zlarining ajoyib she'rlari bilan mustaqillik davri adabiyot maydoniga kirib keldilar. Qayd etilgan shoirlar adabiyot maydoniga yuksak she'riyat, mas'uliyatni anglagan holda kirib kelgan. Bu davr shoirlarini she'rlarining mazmuni va shakliga ko'ra uch guruhga bo'lish mumkin: an'anaviy she'riyatga moyil shoirlar; zamonaviy she'riyatni afzal ko'radigan shoirlar va ham zamonaviy, ham an'anaviy she'rlar yozadigan shoirlar.

Аннотация

Современная персидско-таджикская литература Узбекистана, на наш взгляд, делится на пять частей поэзии периода независимости (самосознательная, социальная, мистическая, романтическая, живописная). Конечно, по этому вопросу будет много споров, так как каждая точка зрения требует разной точки зрения, каждый говорит со своей точки зрения и предпочтений. Поскольку литература периода независимости из года в год развивается и развивается, поэтому персидская литература Узбекистана нуждается в рассмотрении и тщательном рассмотрении. Период независимости Узбекистана играет значительную роль в формировании персидско-таджикской литературы. В этот период таджикско-персидская литература очень богата и красочна по форме, содержанию и тематике и охватывает широкий спектр изобразительных и выразительных искусств. Такие поэты, как Паймон, Абдулла Субхан, Джаафар Муҳаммад, Нормурад Каримзода, Фазиль Шукурзод, Зебо Тоҳириён, Шохид, Озармеҳр, Ходжа, Парисо, Саида Синави, Асадулла, Шаҳзода, Дилшоди Фарҳодзод, Олим Панҷизода, Садриддин Хушёрӣ, Солех Муҳаммад, Одиль Комиль, Файз Маҳмуд, Хусрави Садулла и другие вошли в область литературы периода независимости своими прекрасными стихами. Упомянутые поэты вошли в область литературы с высокой поэтичностью и пониманием ответственности. Поэтов этого периода можно разделить на три группы по содержанию и форме их стихов: поэты, склонные к традиционной поэзии; поэты, предпочитающие современную поэзию, и поэты, пишущие как современную, так и традиционную поэзию.

Abstract

Today's Persian-Tajik literature of Uzbekistan, in our opinion, is divided into five parts of poetry of the period of independence (self-awareness, social, mystical, romantic, pictorial). Of course, there will be a lot of debate on this issue, as every point of view requires a different point of view, everyone speaks from his own point of view and preference. Since the literature of the period of independence is evolving and developing year by year, therefore, the Persian literature of Uzbekistan needs to be reviewed and thoroughly reviewed. The period of independence of Uzbekistan plays a significant role in the formation of Persian-Tajik literature. In this period, Tajik Persian literature is very rich and colorful in terms of form, content and subject, and covers a wide range of visual and expressive arts. Poets such as Paymon, Abdullah Subhan, Jaafar Muhammad, Normurad Karimzoda, Fazil Shukurzod, Zebo Tahirian, Shohid, Ozarmehr, Khoja, Pariso, Saida Sinavi, Asadullah, Shahzoda, Dilshodi Farhodzod, Olim Panjizoda, Sadridin Hushyari, Saleh Muhammad, Odil Komil, Faiz Mahmud, Khosravi Sadullah and others entered the field of literature of the independence period with their excellent poems. The mentioned poets entered the field of literature with high poetry and understanding of responsibility. The poets of this period can be divided into three groups according to the content and form of their poems: poets who are inclined to traditional poetry; poets who prefer modern poetry and poets who write both modern and traditional poetry.

Калидвожаҳо: Паймон, Абдулло Субҳон, Чаъфар Муҳаммад, ғазал, назм, шакли ғазал, навовари, таҳаввули жанри ғазал, шоирони ғазалсаро, суннатгарой, вазни шеър, қофия, адабиёти форсӣ-тоҷикӣ.

Kalit so'zlar: Paymon, Abdullo Subhon, Ja'far Muhammad, g'azal, nazm, g'azal shakli, yangilik, g'azal janrining rivojlanishi, g'azalnavis shoirlar, an'anaviylik, g'azal vazni, qofiya, fors-tojik adabiyoti.

Ключевые слова: Паймон, Абдулло Субхан, Джаъфар Мухаммад, газель, поэзия, форма газели, новаторство, развитие жанра газели, поэты-газели, традиционализм, вес газели, рифмовка, персидско-таджикская литература.

Key words: Paymon, Abdullah Subhan, Jaafar Muhammad, Ghazal, poetry, ghazal form, innovation, development of ghazal genre, ghazal poets, traditionalism, ghazal weight, rhyme, Persian-Tajik literature.

САРСУХАН

Давраи истиқлоли Ӯзбекистон дар шаклирии адабиёти форсӣ-тоҷикӣ нақши аразандае дорад. Қобили ёдоварист, ки пас аз соли 1991 ба ибтикори сарони равшанзамири кишварҳои Осиёи Марказӣ ҷумхуриҳои ин минтақа ба озодӣ даст ёфтанд ва раванди эҳёи суннатҳои миллӣ шурӯъ гардид. Дар ин давра адабиёти форсии тоҷикӣ аз назари шакли мазмун ва мавзӯ бисёр ғаниву рангин буда бадеиятҳои васеи тасвиру ифодаро фаро мегирад. Таҳаввулоти куллии дар сохтори ҳукумати, сиёсату иҷтимоӣ, иқтисодӣ, милливу ақидавӣ ва фарҳангии кишварҳои Осиёи Марказӣ, бахусус Ӯзбекистону Тоҷикистон таъсири куллии бар шеъри муосири ин минтақаҳо низ гузоштааст. Шеър дар ин давра вориди маҷрои нав гардид. Дар муддати хеле кӯтоҳ шеъри нави форсӣ-тоҷикӣ аз шеъри даҳсолу бист сол пеш фосила гирифт ва ин фосилагирӣ ҳам дар мазмуну мӯҳтаво ва ҳам дар шакли қолиби шеъри ин давра намудор гардид. Шоироне чун Паймон, Абдулло Субҳон, Чаъфар Муҳаммад, Нормурод Каримзода, Фозил Шукӯрзод, Зебо Тоҳириён, Шоҳид, Озармехр, Хоҷа, Парисо, Саидаи Синавӣ, Асадуллоҳ, Шаҳзода, Дилшоди Фарҳодзод, Олим Панҷизода, Садриддин Ҳушёрӣ, Солеҳ Муҳаммад, Одил Комил, Файз Маҳмуд, Хусрави Саъдуллоҳ ва дигарҳо бо ашъори шоёни худ ба арсаи адабиёти давраи истиқлол қадам ниҳоданд. Шоирон умуман чанд тарзи ифодаи сухан доранд. Гурӯҳе сухан аз чизе, воқиае, ҳолате меғӯянд, барои ҳамин ин шоирон ба дostonсарой бештар моиланд; гурӯҳи дигари шоирон матлабу мақсад ва бархе масъалаҳои маъмули зиндагиро бо камоли ҳунару сухани манзум мароми асосии эҷодии худ медонанд. Агар Лоики бузург шоири муҳокима бошад,.. Абдулло Субҳон ба тарзи сухангӯии хеш ба ҳеч қадом аз шоирони муосир монандие надорад. Намедонам, ин ҷо ягон монандие байни шоирон бояд бошад ва ин то ҳол барои камина торик аст. Шоир меҳодад худро дар олами шоиронае таҷассум созад, яъне шеъри ӯ воситаи ифодаи ҳолати шоиронаи ӯст. Бино ин сӯзу сози шахсият қалбӣ, дунёи дил мабдаи тавлиди нақши рӯҳию қалбии эҷоди вай аст.

ТАҲЛИЛИ АДАБИЁТҲО ВА УСЛУБҲО

Наشري китобҳои дарсӣ барои тамоми синфҳои мактабҳои тоҷикии Ӯзбекистон аз қадамҳои нахустини таъбу наشري осори тоҷикӣ дар Ӯзбекистон ба шумор меравад. Баёзи назму насри адибони тоҷикзабони Ӯзбекистон бо унвони “Гулдастаи Самарқанд”, маҷмӯаҳои дастҷамъии “Ҷилои ахтарони Сӯх”, “Қаҳқашони орзу”, “Боғи бисёрдарахт”, “Аз Самарқанди чу қанд”, “Донишномаи забон ва адабиёти форсии Ӯзбекистон”, “Гулистони Адаб”, “Сарводаи Сурхон”, “Армуғони Самарқанд” ва монанди инҳо, ҷопи рӯзномаҳои тоҷикӣ дар Тирмизу дигар навоҳии Сурхондарё, Самарқанду Сух ва Тошканд. Дар мақолаи мазкур

аз методҳои илмӣ тавсифӣ, муқоисавӣ (статистикӣ), типологӣ, сохторӣ (структурагӣ) истифода бурда шудааст.

НАТИҶАҶО ВА МУҶОКИМА

Дар осори шоирони тоҷикзабони давраи истиқлол метавон ғазалро умумитарин ва роиҷтарин қолаби шеърӣ маънидод кард. Мурод аз ин таъкид ҳаҷми зиёди ғазалҳои чопшуда нисбат ба дигар жанрҳои адабӣ набуда, балки нафарони зиёде аз шоирон аст, ки ғазалро сармашқи кори худ кардаанд. Муқоисаи ғазалсароии давраҳои пеш ва пас аз истиқлоли миллии Ўзбекистон ба ду тамоили асосӣ роҳ мебарад:

1. Теъдоди навоварони арсаи ғазал дар ду даҳаи охир нисбат ба гузашта хеле рушду нумӯш кард. Агар дар замони тантанаи шӯроҳо таъсири зуҳури ҷараёни шеъри нав танҳо дар муҳити ғазалҳои се-чаҳор тан ба таври ҷиддӣ қобили ҷустуҷӯ буд, дар солҳои истиқлол бисёре аз шоирони ҷавон кӯшиш ба харҷ доданд, то даст бар домани “ғазали нав” зананд ва баҳри густариши он навовариҳои зиёде ворид кунанд.

2. Ғазали фалсафиву ирфонӣ, ки аз гузаштаҳои дур то ибтидои садаи ХХ пайваста дар инкишоф буду дар даврони шӯравӣ аз равнақ афтод, пас аз истиқлол ба ғазали ҷиддии рӯз табдил ёфт.

Теъдоди шоироне, ки метавон онҳоро ғазалсаро номид ва дар айни ҳол навоварӣ ва таҳаввул дар ғазалро манзури назар кардаанд, нисбат ба шоирони ғазали соф суннатисаро хеле каманд.

“Ғазали нав” илова бар тафовутҳои ошкор дар қаламрави забонӣ ва таъбирот низ вижагиҳои мушаххас дорад. Агар дар асрҳои миёна истиқлоли мазмунӣ ва маънавӣ ҳар як аз байтҳои ғазал мавриди назар буд, пас “ғазали нав” ваҳдату ягонагии намудиву умумии шеърро дар мадди назар дошта, мантиқи шурӯш (матлаъ, қавл), идома (ғазалу тарона) ва поёнбандии (мақтаъ, фурудост) он ба шеъри нав хеле наздик аст.

Дар солҳои истиқлол пешқадамони ғазали нав ҳаракати пешинаи худро идома доданд. Бо шарофати истиқлол онҳо аз дастовардҳои шоирони индавраинаи Эрону Афғонистон ва Тоҷикистон бештар боҳабар шуданд ва ин шиносӣ албатта ба эҷоди онҳо асари боризе гузоштааст. Чунончи, дар адабиёти Эрон ғазалҳои офарида шуданд, ки онҳо дар вазнҳои комилан тоза буданд. Ва ё шоирони вазнҳои камистеъмомро ба наҳви тоза ва ҷиддитар мавриди истифода қарор доданд. Яке аз ин гуна шоирони навовар Симини Бехбаҳонӣ буд. Фарзона низ тавонист маъниҳои навро дар қолаби ғазал устокорона ҷой диҳад ва ба ин муваффақ ҳам шуд.

Арсаи “ғазали нав” бо ҳамон ғазалсароён ва русуми пешинаи муайян ва шинохташудаи худ дар давраи истиқлол танаҷиб аз шоирони ҷавонро низ ба худ пазируфт. Яке аз ин гуна шоирон Ҷаъфар Муҳаммад мебошад, ки илова бар қолабҳои суннатӣ даст бар ҳама мавзӯҳои замон ва наваҳои “ғазали нав”, шеъри нимой ва шеъри сапед зада, дар ҳама шаклҳо ба музаффариятҳо ноил гардид. Шеъри ӯ дар рушди минбаъдаи адабиёти тоҷикзабони Ўзбекистон асари боризе ба ҷой гузошт. Шеърҳои ғазалҳои Хоҷа ва Фозил Шукурзода низ ин асарро дорад. Ба ибораи Сафарзода: “Дар ғазалҳои ӯ (Фозил Шукурзода – Н.М.) каму беш мавзӯҳои ирфонӣ, ки бо мавзӯҳои муҳимми замон гиреҳ хӯрдааст, низ ба чашм меҳӯрад. Шеърҳои ба сабки хуросонӣ суруда шуда ва мамлу аз саноеи адабӣ аст. Аммо андаке ба баҳрҳои душвор даст додааст, ки эҳтимол дорад боиси бемайлии хонанда бишавад” [2.45].

Ва бо ин ҳама Фозил Шукурзода дар ғазалҳои воқеии худ тавонистааст ба дили хонанда роҳ ёбад ва сухани тоза бисёр гуфтааст. Ӯ шоири романтик буда, ин мавзӯро бо ирфону ахлоқ дақиқкорона ва ҳаёломез омезиш додааст.

Асадулло низ аз ин қабил шоирон аст. Вале ғазалҳои ӯ мисли Ғазалҳои Ҷонибек, Паймон ва Абдулло Субҳон дар вазнҳои касирулистемолу маъмулӣ ва сода буда, бо эҳсоси баланд ва отифаангезона суруда шудаанд. Ишқи ӯ бо реализму романтизм омезиш ёфтааст. Шоироне монанди Озармеҳр (Ҷумъаназар Эшонқулов), Шоҳид (Эркин Муқимов), Хусрави Саъдуллоҳ, Файз Маҳмуд ва чанд тани дигар низ ғазалҳои ба ин монанд сурудаанд, ки шеъри ҳар яке аз инҳо боиси ситоишу нақд аст.

Хусрави Саъдулло аз шоирони нисбатан ҷавон ва болаёқат ва тозапардозу тозаназари давраи истиқлол аст. Ашъори шоирони Тоҷикистону Афғонистон, Эрон, сабки Сӯҳробӣ Сипеҳрӣ дар офаридаҳои ӯ асари зиёде ба ҷой гузоштааст. Дар хусуси шеъри

ADABIYOTSHUNOSLIK

Хусрав шоири тоҷикистонӣ Доро Наҷот чунин изҳори ақида намудааст: “Тавфиқе, ки ба Хусрав даст додааст, ин аст, ки ӯ ба кӯйи диданҳо ва дарки эҳсоси тоза даст ёфтааст. Аз суханаш бӯйи тозагӯй меояд... Мо аз Хусрав дар ин роҳ пешрафтҳои тозаро интизорем, зеро Хусрав чӯянда аст. Чустучӯи ӯ дар қаламрави эҳсоси ӯ сурат мегирад ва ин эҳсос аглаб дар ашъораш мавҷ мезанад” [13.3].

Дар ин давра чанде аз шоираҳо ба майдони адаб омаданд, ки ҳар яке аз инҳо дар инкишофи шеърӣ ғазали давраи истиқлол саҳми муайяне гузоштаанд. Тахайюл, ҳақиқатнигорӣ, рамзомезӣ, нозукандешӣ аз услубҳои нигориши ин шоираҳост. Уғулой, Ҳадя, Дилшода, Шаҳзода, Парисо, Манижа ва чанд тани дигарро метавон ном бурд, ки бо сурудани ғазал хазинаи адабиёти ин давраро ғаниву мунаққаш гардониданд.

Ҳатто бисёр аз ғазалсароёни давраи пеш аз истиқлол, ба монанди Адаш Истад, Салим Кенча, Ҳаёт Неъмат, Акбар Пирӯзӣ, Нормурод Каримзода, Асад Гулзодаи Бухорой, Шодӣ Карим, Муҳаммади Шодӣ, Файз Маҳмуд, Масъуди Мирзо, Нодир Нодирӣ, ки дар сурудани ғазал сабку услуби худро дарёфта буданд, дар давраи истиқлол ба таъсири ғазалсароии шоирони “насли нав” монда, дар мавзӯ ва мундариҷаи ғазалиёташон тағйироти ҷашмрасе ворид намудаанд. Яке аз ин гуна шоирон Нормурод Каримзода аст, ки ғазалҳои ӯ беш аз пеш рушду нумӯ мекунад. Инак, шоирони тоҷикзабони кишвар тавонистанд дар якҷоягӣ чараёни “мавҷи нав”-и адабиёти тоҷикзабонро ба майдони адаби Ӯзбекистон оваранд, ки он аз ҳама ҷиҳат дар пояи ташаккул буда, сазовори нақду баррасӣ аст. Ҳатто Адаш Истад барин нависандагони насли калонсоли кишвар низ таҳти таъсири шеъри модерни кишварҳои ҳамсоя ва шоирони насли нави худӣ, даст ба сурудани шеъри наву ғазали нав заданд. Дар натиҷа дар ин қолаб Адаш Истад ба комёбиҳои назаррас муваффақ гардид.

Дигар аз шоирони ин давра Файз Маҳмуд мебошад, ки агарчи бештар майл ба шеъри модерн дорад, ғазалҳои зебо низ сурудааст. Яъне ӯ аз шоирони нимасуннатӣ ва ниманавсаро буда бештар маъниҳои навро дар қолабҳои куҳан гунҷонидааст.

Бамаврид аст дар ҷодаи ғазал шоирони доираҳои адабии Сух ва Ангренро низ ёдовар шуд, ки дар идомаи ашъори суннатӣ саҳми босазо доранд. Бино ба нишондодҳои сарвари кишварамон ва ҳукумати Ӯзбекистон идомаи тасаннунҳои мардумӣ ва баррасии осори ниёгон яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи адабиёт ва ҳунар низ мебошад. Дар ин ҷода бамаврид аст қайд намоем, ки ҳавзаи адабии Ангренро шоироне фаро гирифтаанд, ки соҳиби касбу кори гуногун буда, сари чанд вақт дар маҳфили адабии “Сапедадам” гирд меоянд ва дар он таҳлилу нақди ашъори ҳамдигарро баррасӣ менамоянд. Сарвари ин маҳфилро адабиётшинос Фарҳод Исомиддинов ба ӯҳда дорад. Ба маврид аст қайд намоем, ки ҳар яке аз ин шоирон дар ғазал илова бар мавзӯёти умум ривиши хоси худро доранд. Агар Абдулқайюми Ҳасанзод ва Қутбиддин Мирзоматов ғазалҳои содаи ишқӣ гӯяду дар иншои ғазал сабки хуросониро воситаи баён қарор диҳанд, мавзӯи марказии ғазалҳои Нуруллоҳ Каримзода ва Иқромали Шермуҳаммадовро тасаввуф ва ирфон ташкил медиҳанд. Вале забони ғазалҳои ин дуи охир аз ҳам ба куллий фарқ мекунад. Иқромалӣ бештар майл ба сабки ироқӣ дорад. Аммо Нуруллоҳ ғазали маънӣ дар сабки ҳиндӣ мегӯяд.

Ишқ тақрибан дар куллии ғазалиёти ин шоирон нерӯи таҳрики эҳсосу андеша аст. Пеш аз он ки дар ин бора ҳарф занем, лозим донистем аз фарҳангу луғатҳои шарҳи калимаи “ишқ” ва “ошиқ”-ро дарёбем. Дар “Миръоти ушшоқ” омада:

Ишқ عشق - бар ботин ва ҳақиқати ақл итлоқ намоянд, бад-онки рӯҳро ду эътибор аст: яке таваҷҷӯҳи ӯ ба олами ваҳдат ва кишвари қудс рӯҳро ба ин эътибор ишқ хонанд; гоҳе ишқро бар нафс таваҷҷӯҳ ва инҷизоби рӯҳ ба ҷониби ваҳдат ҳам итлоқ кунанд ва эътибори сонӣ он аст, ки рӯҳ чун мутаваҷҷеҳи олами касрат гардад, ҷиҳати бусути (ҷ.бисот, фарохиҳо, густурданиҳо, шодравониҳо) илм бар касарот (афзуншавӣ). Дар ин эътибор ҳам ду навъ сурат тааллуқи муаббир (таъбиркунанда) аст: яке онки идроки ҳақиқӣ куллия ва маонии муҷаррада қудсия намояд, ба ин эътибор ақли маод (бозгаштан) гӯянд; дуввум онки мадраки аҳволи ҷузъӣ ва аъмоли ҳиссиёт ва моддиёт бошад, ба ин эътибор онро ақли маош ва ақли ҷузъӣ гӯянд, ин навъ ақлро бо ишқ табоину тазод (ихтилофу носозгор) аст. Байт:

Ишқ чун дар синае манзил гирифт,
 Ҷони он касро зи ҳастӣ дил гирифт.

Ишқи чонон оташ асту ақл дуд,
Ишқ чун ояд, гурезад ақл зуд. [14.163].
Ошиқ عاشق – дар забони орифон чўяндаи Ҳақ таъолоро бо вучуди талаби вачди тамом
ошиқ гўянд, ки ғайри маҳбуби ҳақиқӣ касеро нахоҳад ва начўяд. Мавлоно гўяд:

Дар дили маъшўқ чумла ошиқ аст,
Дар дили Узро ҳамеша Вомиқ аст.
Дар дили ошиқ ба чуз маъшўқ нест,
Дар миёншон фориғу мафруқ нест. [15.566].

Ин ду маънӣ, ки аз китобҳо гирифтаем маъниҳои орифонаи ишқу ошиқ аст ва гумон
мекунам, ки дар ишқу ошиқии заминӣ низ инсон ин хислатҳоро дошта бошад. Вагарна: “Диле,
ки ишқ надорад, шикофи девор аст”.

“Ман”-и шоир маънии ҳаёташро бе ишқ ва ҳаёташро холӣ аз ишқ тасаввур карда
наметавонист, чунки бунёди шеър аксар аз ишқ оғоз меёбад, зеро ишқ молмоли шеърият
аст. Гузориши ишқ аз нигоҳи шоирон гуногунанд, вале на ҳама шоирон метавонанд ишқро бо
он камоли хусну ҷамолаш нигориш диҳанд ва бигзор он ишқи шеър бошад, ишқи ватан, ишқи
маҳбуба бошад, ё ишқи халқ ё ишқи худованд бошад, нахуст бо хусусиятҳои хосаю
мўътабар, бо нафосаташ дар ниҳонгоҳи хонанда маскан гирифта тавонад ва ҷаҳонбинии ўро
густариш диҳад. Бисёре аз ғазалсароёни давраи истиқлол дар ашъори ошиқонаи худҳо ба
он хусни нигориши шоирони варзида муваффақ гаштааст:

Чашм меандозем ба ғазалиёти Паймон. Ғазалҳои ў аз ибтидо то поён дар як маром,
бо як ҳаяҷони шўрангезу пуризитироб суруда шудааст, ки бешубҳа боиси таҳсину офарин
нисбати шоир аз ҷониби хонанда мегардад ва ғазалро агар яке аз жанрҳои назарраси
ашъори гуногуннави Паймон номем, муболиға нахоҳад шуд.

Дар ишқ манбаи илҳоми шоир ниҳон аст, ишқ ҳидоятгари ўст дар роҳи худогоҳиву
дилафрўзӣ ва ин маънӣ дар аксари ғазалҳои ошиқонаи шоир хеле образнок ифода
гардидааст:

Дар даҳр, ки дори ишқ бошад,
Корам ҳама кори ишқ бошад.
Аз ёри ҷаҳон дилам гирифтааст
Ёрам ҳама ёри ишқ бошад.
Ишқ аст ҳам он чи киштаам, низ
Борам ҳам бори ишқ бошад.
Ҷоме, ки мудом дорадам маст,
Саҳбои нигори ишқ бошад.
Сарсабзиву сабзбории ман,
Аз юмни баҳори ишқ бошад.
Дорам сари эмин аз сари дор,
Онам сари дори ишқ бошад.
Дар дафтари ман пайи қалам чист?
Маҷмўъи нигори ишқ бошад.
То навбати зист ҳаст, Паймон
Як шукргузори ишқ бошад. [6.55].

Ё:
Дили моро набошад ёр чуз ишқ,
Ҳабибу дилбару дилдор чуз ишқ.
Надорад мушти ҷони ғамкаши мо,
Анису маҳраму ғамхор чуз ишқ... [6.68].

Пайдо набувад гавҳари арзандатар аз ишқ,
Ганҷи абаду давлати пояндатар аз ишқ... [6.69].

Не замон дорем бе ту, не ҷаҳон,
Ҳаст бо ту даври даврон низ ҳам... [6.75].

ADABIYOTSHUNOSLIK

Дар хусуси ғазалиёти Паймон профессор Чумъакул Ҳамроев чунин ибрози андеша кардаанд:

“Паймон шоири хаёлписанд мебошад. Ин ҳолати рӯҳӣ хоси қаламкашонест, ки бо гузаштаву имрӯз пайванди қавии маънавию ахлоқӣ доранд. Дар ин замина ӯ аз ҳар он ки барояш маҳбуб аст, ёд мекунад. Балки ёди ҳақиқатҳои таърихи гузаштаву имрӯза барояш хаёлангез аст. Шеърҳое, ки дар ин замина мегӯяд, ҳофизаи таърихии моро таҳрир мебахшанд, диққати моро ба дирӯзу имрӯзу фардои халқ мутамаказ месозанд” [6.3].

Дар бархе ғазалҳои Паймон кӯшише оиди дарки фалсафии таърихи миллат ба назар мерасад:

Ҳар нукта намесазад ба гуфтан,
Бепарда шавад гул аз шукуфтан.
Дидам басо фузуд чандон,
Бар маънии маънӣ гаҳ нагуфтан...
Ҳар хомаи созгори иншо,
Қобил набувад ба нома суфтан [6.81]

Чӣ ғам дорем, дил дорем, ёрон,
Аниси ғамгусил дорем, ёрон.
Чавонмарде, кариме, меҳрубоне,
Худ андар муттасил дорем, ёрон.
Ба рағми ақли тарсуву гирифта,
Далере мустақил дорем, ёрон.
Худои дигарон з-эшон бурун аст
Варо дар обу гил дорем, ёрон.
Алайҳи ин ҳабиби саркаши хеш,
Рақибони хичил дорем, ёрон.
Гиреҳи мо ба ӯ боз аст, бе ӯ
Чигил андар чигил дорем, ёрон.
Чӣ ғам дорем, к-аз дилдорӣ, Паймон
Равои ишқи дилдорем, ёрон [6.80].

Ёд бодо рӯзгороне ки з-онон мефузуд,
Баргу бори нангу ном аз мо ба ёрон боз гӯ.
Чун тихӣ мондем з-эшон, гӯй монд ин сон тихӣ,
Аз гулоби ноб чом аз мо ба ёрон боз гӯ...
Интизори муждаи васл аст Паймон, ай сабо,
Ин умеду ин паём аз мо ба ёрон боз гӯ[6.84].

То ба кай хоҳем буд афтода андар хоки роҳ,
Авҷ деҳ моро зи нӯшат, қудрати парвоз деҳ... [6.85].

Бар ман дарег бод равам дил наёфта,
Дил ёфта, вале дили ҳамдил наёфта... [6.86].

Дар ашъори Ҷаъфар Муҳаммад низ афкори иҷтимоӣ ва фалсафӣ ба дараҷаи баланд зоҳир мешавад. Бузургии шоир ва фарогирии ҳақиқатшиносӣ шеърӣ ӯ низ дар ҳамин аст. Диди баланд ва ҳаҷонбинии фароҳи Ҷаъфар тавонистааст паҳлӯҳои фалсафии шеърӣ ӯро тақвият диҳад. Ба ибораи Сафарзода “Ба хотири ҳамин ҳаҷонбинӣ шеърӣ ӯ мавриди истиқболи муосирон қарор гирифтааст”. [2.41]

Барои таҳлили тадқиқ намудани афкори иҷтимоӣ-фалсафии ашъори Ҷаъфар Муҳаммад файласуфе чун Ҷаъфари Муҳаммад мебояд, то ҷанбаҳои фалсафии шеърӣ ӯро баррасӣ намояд. Чаро ки фалсафаи шеърӣ Ҷаъфар на ба фалсафаи даврон, на ба мозӣ ва на ба мустақбал монандӣ дорад. Чун ба мутолиаи ашъори шоир ғӯтавар мешавем, мебинем, ки дар он оҳангҳои фалсафии даҳриву тасаввуфӣ, афкори заминиву осмонӣ, равшаниву

торикӣ ва ҳақиқату маҷоз печ дар печ баён шудаанд. Азбаски қобилият ва зеҳни мо барои мутамаййиз намудани яке бар дигаре нарасид, ин ҷо нуқта гузорида, бо суҳанони Абдуллоҳ Тоҳириён хотима медиҳем:

“Шеърӯ ғазалҳои Ҷаъфар фалсафаи хоси худро доранд. Фалсафае, ки мазмун ва моҳияти он моро ба маърифати Инсон, Ҳастӣ, Зиндагӣ, Ишқ, Дӯстӣ, Имон, Нақӯроӣ ва дигар ормонҳои азали ва ҷовидони бани башар ҳидоят менамояд. Эътибор диҳед:

Ман ҳар чӣ доштам аз сарвати ҷаҳон,
Чун чамъ кардамаш, як кӯза Ишқ шуд.

Магар бидуни андешаи амиқи фалсафӣ дарки ин гуна абёт имконпазир аст?” [12.16]
Аз ин рӯ бештар ба ашъори ахлоқӣ-тарбиявии ӯ панҷа мезанем, ки дарки он саҳлтар аст. Мехонем:

Аз обу гил гузар, бо гул сиришта шав!
Гар одамай най, боре фаришта шав!
Бар киштии фалак овехтан чаро?
Эй базри орзӯ, дар сина кишта шав!
Холӣ чӣ меравӣ, мағрур рӯи чок?
Эй сӯзани назар, пайванди ришта шав!
Аз бас рабудай як борам аз биҳишт,
Иблис, чор бор аз ман биҳишта шав!
Сад ишқ бохта, як дил набурдаам,
Эй сарнавишти ман! Аз сар навишта шав! [4.41]

Ҳамин як ғазали панҷбайта кофист, ки мӯҳтавои афкори тарбиявии Ҷаъфар Муҳаммадро дақиқ муайян намоем. Афкори ахлоқӣ-тарбиявиро бояд шахсе гӯяд, ки муносиби гуфтораш бошад. Аз ин рӯ менигарем ба шахсияти худи шоир. Мардум ба шоир чун бар аҳли санъат ва марди риндхӯву хушҳол менигаранд. Одатан дар ҷомеаи мо мардум дар он ақидаанд, ки шоир бояд суҳанҳои мутантану муназзам гӯяд. Навиштаҳои ба оҳанг гироиш кунанд. Новобаста ба он ки маънӣ дорад ё на. Аз ин рӯ шоир дар замони мо фаровон шуду шеър коста гардид. Шоирони даврони мо назмро бо шеър даромехтанду худро шоир эълон доштанд.

Дар гузаштаҳои таърихи инсоният мардум ба шоирон чун бар устод (Устод Рӯдакӣ), ҳаким (Фирдавсии Тӯсӣ, Ҳаким Саной, Анварӣ, Низамии Ганҷавӣ, Умари Хайём), шайхурраис (Ибни Сино), шайх (Фаридаддини Аттор, Саъдии Шерозӣ), мавлавӣ (Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Ҳилолӣ), хоҷа (Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ, Хоҷа Камоли Хучандӣ), воиз (Ҳусайн Воизи Кошифӣ), амир (Амир Хусрави Деҳлавӣ, Алишер Навоӣ) эҳтиром дошт. Унвонҳои имом, пир, устод, ҳазрат, аллома, ҳаким, шайх, мавлоно, хоҷа, амир, мирзо, дарвеш, маҳдум ва монанди инҳо нуфӯзи онҳоро дар байни халқ дучанд менамуд. Аз ин рӯ осори онҳоро чун асарҳои панду ахлоқӣ ва тарбиявӣ-дидактикӣ меомӯзем.

Барои Шайх Абдуллоҳ Ансорӣ, Шайхурраис Ибни Сино, Ҳаким Умари Хайём ва чанде дигарон шеърӯ шоирӣ дар дараҷаи дуввуму саввум меистод. Аксари намояндагони адабиёти мумтози мо пеш аз он ки панҷа бар шеърӯ шоирӣ зананд, нахуст илмҳои замонаро фаро мегирифтанд. Сипас ба эҷодиёти шоирони мотақаддам ва муосир шинос шуда камаш даҳ ҳазор байт аз ашъорашон фаро мегирифтанд. Сипас дар шеърӯ шоирӣ қувваозмӣ менамуданд.

Шоирони давраи истиқлол, аз қабилӣ Абдулло Субҳону Паймон, Ҷаъфар Муҳаммаду Хусрави Саъдуллоҳ ва чанде дигарон, ки бевосита мусоҳиб шудан бо онҳо насибам гардидааст, илова бар шеърӯ шоирӣ аз илмҳои замона, хоса фалсафаву ҳикмат, низ бархурдоранд. Аз ҷумла, Ҷаъфар Муҳаммади Тирмизӣ аз зумраи шоиронест, ки аз эҷодиёти шоирони мумтоз атрофи 10 ҳазор байт ва муосир 5 ҳазор байт шеърро фаро гирифтааст. Ҳамчунин дар муҳите тарбият ёфтааст, ки аз шеърӯ адаб ва оину ҳикмат хуб бохабаранд. Ҷаъфар нахустин тарбияти одамшиносиро аз падару бобояш ва Мавлоно Муҳибуллоҳи Нуруллоҳ омӯхтааст. “Ин марди дарвешу волосухан (яъне Мавлоно Муҳибуллоҳи Нуруллоҳ, Н.М.) аз рӯзгори бузургони гузашта, аз абёти онҳо чунон қиссаҳои шӯрангез мекард, ки ғайриихтиёр Ҷаъфари хурдсол ба ҳаёти рӯҳонии онон ворид гашта дилаш гоҳо чун Мавлоно Рум дар ишқи Шамси Табрезӣ ба рақсу самоъ мерафт...”. Месазад, ки Ҷаъфари

ADABIYOTSHUNOSLIK

Муҳаммадро чун як нафар файласуфи номӣ ё адабиётшиноси маъруф муаррифӣ намоем. Вале ба ибораи худӣ шоир “Шеър оини вай аст”.

Пас чӣ гуна шоире, ки бо шеъри Мавлавӣ парвариш ёфта, бо ғазалиёти Ҳофизу Бедил ба камол расидааст аз “Гулистон”-у “Бӯстон” тарбият дидааст, имрӯз барои мо – ҷавонон аз ахлоқу тарбият ҳадс назанад?

Оиди шеъри Ҷаъфар муҳтарам Ҷумъакул Ҳамроев чунин менигорад: “Шоирони шеърғу бисёранд, вале шоироне, ки ҳастияшон дар шеър ҳаст шуда бошад, каманд. Маҳз ҳамин омил боиси зинда мондани шоир мегардад. Маҳз ҳамин омил новобаста ба тағйироти сиёсӣ ва иҷтимоӣ дили хонандаро ба чунин шеър гарм медорад. Яъне, ба ифодаи дигар, дар гуфтани шеър метавон маҳорат андухт, ҳунарро такмил бахшид, пораҳое мавзун сохт. Вале ин ҳанӯз шеър нест. Шеър он аст, ки шахси шоир аз ҳилоли мисраъҳо ба мо менигорад, бо мо сухани гуфтани дошта бошад ва моро ҳушдор диҳад, ки дар ин сарочаи дудар бояд зист, бояд масъул буд. Агар шоир шахсият нест ва ё шахсияти ӯ ноҷоиз аст, шеъри ӯ низ баробари ӯ хоҳад буд” [4.5].

Дар шеърҳои “Чистии дӯстӣ”, “Дар чустучӯи Шамс”, “Эй дӯст!”, “Шеър ойини ман аст”, “Марг”, “Андар ин дунё” ва баъзе аз ғазалиётҳои афкори тарбиявӣ-ахлоқии Ҷаъфар бараъло намудор аст.

Чуноне ки дар ибтидои таъкид намудем ашъори ирфонӣ дар давраи пеш аз истиқлол ва бозсозӣ ба гӯшаи фаромӯшӣ супурда шуда буд ва инак нақҳати он аз ғазалҳои даврони истиқлол ба машом мерасад. Бештари ғазалиёти ошиқонаи Ҷаъфар Муҳаммад майли ишқи орифонаву оҳанги сӯфиёна дорад. Агар дар ғазале Ҷаъфар ҳамчун солике ба майдон омада бошад, ки мӯҳтоҷи ёриву дастгирии пир аст, дар ғазали дигар чун орифе салои ишқи расида медиҳад ва ҳатто ишқи норасидаи дигаронро мазаммат мекунад. Ин гуна ашъори Ҷаъфар бештар дар ҳавои шеъри Мавлавиву Ҳофиз ва Аттору Бедил суруда шудааст. Ҷаъфар ғазалҳои зиёде дорад, ки дар онҳо тасвирҳои романтикӣ бо ақидаҳои орифона омезиш ёфтаанд. Вале ашъори соф ирфонӣ низ дар эҷоди шоир кам нестанд.

Ҷаъфар Муҳаммадро метавон эҳёгари ақидаҳои орифона дар давраи нави шеъри форсӣ-тоҷикии Ўзбекистон номид.

Дар ғазали “Замзама” ҳолати ошиқе тасвир шудааст, ки дар нимароҳи ишқ мондааст ва ба забони ҳол меояд, ки дар тариқи ишқбозӣ каму коти зиёде дорад. Ва бо ин ҳама дар ин ҷода қатъӣ қадам хоҳад ниҳод. Чаро ки вай аллакай дил ба ӯ додаасту вопас гирифтани он амрест муҳол:

Эй соликон, эй соликон, ман ҳам мусалмонзодаам,
Дар нимароҳи васли Ҳақ, ёрӣ диҳед, афтодаам.
Эй ошиқон, эй ошиқон, бар базми гул роҳам диҳед,
Он ошиқи ғоиб манам, пинҳон ба ӯ дил додаам.. [4.27].

Ғазали “Ман кистам?” низ ишора бар маънии болост. Мазмуни умумии ғазал мақоли халқии “Машав мулло, машав қозӣ, машав муфтӣ, биё, марди мусалмон шав”-ро ҳамемонад. Қаҳрамони ғазал як руҳоние, як қорие, шахрдору қаҳрдоре ё табибе будан намехоҳад. Вай як нафар орифе будан мехоҳад, ки дар домани ирфон хайма задааст.

Ман кистам, то соате бо ту дам аз ирфон занам,
Ё лоф чун руҳонӣ бар минбар аз имон занам...
Ман кистам, эй ҳамнишин, то бо ту гӯям ону ин,
В-ин хаймаи таълимро дар домани ирфон занам... [4.76].

Дар ғазалҳои “Аз тақдир” “Лаби майгуни ту...”, “Мо он чароғи лолаем...”, қитаъоти “Фано”, “Гумшуда”, “Сароб”, “Кучо?”, “Пушаймонӣ” оҳангҳои сӯфиёна бараъло дарҷ ёфтааст. Чунончи, дар қитъаи “Фано” шоир бо истифода аз истилоҳоти ирфонӣ: чуну чанд, заррасон, маҳв, хобу бедорӣ, суқр ва сахв ва истилоҳоти дастури забонӣ: сарфу наҳв афкори орифонаи худро ба риштаи назм кашидааст:

Аз чуну чандам вораҳон, то заррасон маҳват шавам,
То сарф дар “сарф”-ат шавам, то ҳарф дар “наҳв”-ат шавам.
То хоби ман бедориву бедориам хобе шавад,
Дар хоб бо “сукр”-ат равам, бедор бо “саҳв”-ат шавам. [4.51]

Ишқ дар дигар қолабҳои шеърӣ шоирони давраи истиқлол низ дар марказ меистад. Чунончи, мутолиаи шеъри “Таҷаллӣ”-и Ҷаъфар, ки онро ба устодаш шодравон Наҷмиддин Комилов бахшидааст, хонандаро ба андешае вомегузорад, ки дар ташаккули ақидаҳои фалсафӣ-ирфонӣ марҳум ба шоир ба сифати пири муршиде ҳидоят намудааст. Мутазаққир бояд шуд, ки Наҷмиддин Комилов барои дарёфти унвони номзади улуми фалсафа ба шоир ба сифати роҳбари илмӣ хизмат кардаанд. Мебинем, ки ин марди некусиришт дар шеъри Ҷаъфар чӣ гуна таҷаллӣ намудааст:

Ва ба ногоҳ
Ту ба як чилва,
Ба як шӯъла,
Ба як нури ҳузур
битаровидӣ!
Ту ба нилуфари ҳуши башарӣ
Тобидӣ!... [4.48]

Оҳангҳои сӯфиёна дар ғазалиёти Ҷаъфар зина ба зина чун нардбони ишқи илоҳӣ инкишоф меёбад. Ин ҳолат дар ғазалҳои “Эй, зикри Худо бар лаб...”, “Ҷуз ишқи ту дар сина...”, “Акси он паймоншикан...”, “Майхона чу нест...”, “Ишқ омаду ишқ омад...”, “То ишқи туам солиқ...”, “Розе ба дил асту ба ту гуфтан натавонам”, “Имшаб, ки дурам аз ту ман...”, “Бо ҷону дили хаста...”, “Биёбонгарди танҳоям...”, “Эй орифи огоҳдил...”, Қатра-қатра уммон шуд...”, “Соқие , мастем пеш омад...”, “Бодаи ёди ту ҷӯшид...” ки дар давраҳои гуногуни эҷодиёти шоир рӯи сафҳа омадаанд, ба назар мерасад.

Дар ғазали румиёнаи зерини шоир оҳангҳои сӯфиёна хеле мутантану самоъангез омадааст, ки далели гуфтаҳои болост:

Ишқ омаду ишқ омад – бо нури дигар омад,
Май омаду май омад – з-ангури дигар омад.
Шаб омаду шаб омад, ошиқ ба тараб омад,
Сад ҳарза ба лаб омад – махмури дигар омад.
Моҳ омаду моҳ омад, он зеби нигоҳ омад,
Бо нолаву оҳ омад – ранчури дигар омад.
Тор омаду тор омад, оҳанги низор омад,
Сад дил ба фишор омад – сад шӯри дигар омад.
Рӯз омаду рӯз омад, зулмотфурӯз омад,
Дунёи рамуз омад – ганчури дигар омад.
Дард омаду дард омад, он ишқнавард омад,
Сарҳанги набард омад – мағрури дигар омад.
Ҷор омаду ҷор омад: девонаи ёр омад!
То пояи дор омад – Мансури дигар омад! [4.146]

Дар ин ғазал 58 бор тақрор шудани садоноки “о” (санъати ҳуруфи кубай) ба мутантани ғазал тақвият бахшидааст.

ХУЛОСА

Дар ғазалиёти шоирони давраи истиқлол аз меҳри гарми гӯяндагони онҳо ба зиндагӣ ва инсон, аз нигоҳҳои гарми онҳо ба рӯйдодҳои рӯзгор баҳравар буда, ҳам эҳсосу афкори хонандаро меангезад ва ҳам симои шоиронро муайян менамояд. Қадрдонии ҳар лаҳзаи зиндагӣ, эътиқоду эътимод ба инсон, бузургдошти ишқ, посдорӣ некиву некон ва эҳтироми хислатҳои наҷибӣ инсон асоси ахлоқии ғазалиёти ин давраро ташкил медиҳад. Ва дилбастагӣ ба ҳушиҳои ҳаёт, таассуф аз нокомиҳои хешу дигарон дар онҳо чунон самимӣ ифода шудаанд, ки хонанда худро бо қаҳрамони лирикии онҳо ҳамдарду ҳаммаслак мегардонад.

АДАБИЁТҲОИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абдулганӣ Мирзоев. Рӯдакӣ ва инкишофи ғазал дар асрҳои X – XV. Дар китоби “Сездҳа Мақола”. – Душанбе: Ирфон, 1977, саҳ. 5 – 52. (Abdulghani Mirzoev. Rudaki and the development of the ghazal in the 10th - 15th centuries. In the book "Thirteen Articles". - Dushanbe: Irfan, 1977, p. 5-52)
2. Сафарзода, Ҳабиб. Форсисароёни Ўзбекистон. Техрон: Ал-Ҳудо, 1388 ҳ.ш. 232 саҳ. (Safarzoda, Habib. Persian singers of Uzbekistan. Tehran: Al-Huda, 1388 AH. 232 p)
3. А.Қамарзода ва дигарон. Адабиёт. Китоби дарсӣ барои хонандагони синфи 11–уми мактабҳои таълими умумӣ. – Т.: Ўзбекистон, 2005, саҳ. 231. (A. Kamarzoda and others. Literature. Textbook for students of the 11th grade of general education schools. - T.: Uzbekistan, 2005, p. 231.)
4. Ҷаъфар Муҳаммад. Таҷаллӣ. – Т.: Доиратулмаорифи миллии Ўзбекистон, 2008, саҳ. 33. (Jafar Muhammad. Tajalli. - T.: National Education Department of Uzbekistan, 2008, p. 33.)
5. Чонибек. Чароғи сухан. – Душанбе: Адиб, 2010 (Jonibek. Charog'i suhan. - Dushanbe: Adib, 2010)
6. Паймон. Шабоҳанг. – Т.: Шарқ, 2012, саҳ. 36. (Pamon. Shabohang - T.: Sharq, 2012, p. 36)
7. Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. Ашъор. Таҳияву тадвини матн бо муқаддима ва луғоту тавзеҳот аз Р.Ҳодизода ва Али Муҳаммади Хуросонӣ. – Душанбе: Адиб, 2007, 416 саҳ. (Abu Abdullah Rudaki. Poems. Preparation and editing of the text with an introduction, glossary and explanations by R. Hadizoda and Ali Mohammad Khorasani. - Dushanbe: Adib, 2007, 416 pages.)
8. Қурбониён Р. Вазни шеъри Ҳофиз. – Ховар, № 3, 1-15 феввали соли 2013, саҳ. 10. (Qurboniyon R. The weight of Hafiz's poem. - Novar, No. 3, February 1-15, 2013, p. 10).
9. Нормурод Каримзода. Авроқӣ дил. – Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти, 2004. (Normurad Karimzoda. Avroqi dil. - T.: Uzbek Writers' Union Publishing House of Literature, 2004.)
10. Низомии Ганҷавӣ. Куллиёт: Иборат аз 5 ҷилд. Ҷилди V. – Душанбе: Ирфон, 1984, саҳ. (Ganjavi Nizomi. Summary: It consists of 5 volumes. Volume V. - Dushanbe: Irfan, 1984, p.)
11. Саъдиев С., Самадов А. Адабиёт. Китоби дарсӣ барои синфи 10-уми мактабҳои таҳсили ҳамагонӣ. – Т.: ХЭТН “О‘ЗБЕКISTON”, 2005, саҳ. 171 – 183. (Saadiev S., Samadov A. Literature. Textbook for the 10th grade of general education schools. - T.: HETN "O'ZBEKISTON", 2005, p. 171-183)
12. Абдулло Тоҳириён, Меҳмон Нарзикулов. Ғазал ишқи ва ишқ ғазали (Ҷаъфар Муҳаммад ғазалларига чизгилар). Тошкент: 2015, саҳ. 112. (Abdullah Tahiriyan, Mehmon Narzikulov. Ghazal love and love ghazal (compositions to Jaafar Muhammad's ghazals). Tashkent: 2015, p. 112)
13. Хусрав. Лифофаи набзҳо. – Душанбе: Деваштич, 2005, саҳ. 3. (Khosraw. Pulse envelope. - Dushanbe: Devashtich, 2005, p. 3)
14. Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература. – М.: Наука, 1965, саҳ. 163. (Bertels E.E. Sufism and Sufi literature. - M.: Nauka, 1965, p. 163)
15. Саййид Ҷаъфари Саҷҷодӣ. Фарҳанги истилоҳот ва таъбироти ирфонӣ. – Техрон: 1383 ҳ.ш., саҳ. 566–567. (Sayyid Jafar Sajjadi. The culture of mystical terms and interpretations. - Tehran: 1383 AH, p. 566–567)
16. С.Давронов. Омӯзиши вазни шеъри тоҷикӣ, саҳ. 125. (S. Davronov. Studying the weight of Tajik poetry, p. 125.)